

Hannah Aleborg
860303-4664
lk05haal@stud.hh.se

080401

C-uppstats

FRÖKEN! JAG KAN, JAG KAN!

**- En studie i talutrymmet hos
svaga och starka elever**

Lärarprogrammet 91-120p
Halmstad högskola

Handledare: Linnea Gustafsson

Abstract

Syftet i denna uppsats är att undersöka talutrymmet hos starka respektive svaga elever. Uppsatsen grundar sig på material från observationer i en klass under loppet av två dagar och ger en tydlig inblick i hur det ser ut i verkligheten. Resultatet visade att de stereotypa roller som finns i stort stämmer överens med hur det egentligen är och det visade sig att svaga elever talar mindre. Detta beror framförallt på läraren då denne väljer att ge de starka eleverna ordet trots att det är den gruppen elever som också tar ordet själva. Av resultaten att döma är en förändring behövlig.

Nyckelord: Tal – utrymme – svaga elever – starka elever – kommunikation - inlärning – makt – dialog – klassrum – stereotyp – prestation - demokrati

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 4	
1.1 Bakgrund		s. 4-5
1.2 Syfte och frågeställningar		s. 5
1.3 Disposition		s. 5-6
1.4 Avgränsningar		s. 6
2. Metod och material	s. 6	
2.1 Metod		s. 6-7
2.2 Material		s. 7
2.3 Urvalsgrupp		s. 7-8
2.4 Genomförande		s. 8
3. Tidigare forskning	s. 9	
3.1 Tala är att lära		s. 9-11
<i>3.1.1 Demokrati i klassrummet</i>		s. 11-12
4. Resultatredovisning	s. 12	
4.1 Presentation av de svaga eleverna		s. 13
4.2 Presentation av de starka eleverna		s. 13-14
4.3 Det totala utrymmet		s. 14-16
4.4 Resultatpresentation		s. 16-18
5. Analys och diskussion	s. 18	
5.1 Förutfattade meningar och förväntningar		s. 18-19
5.2 Lärarens ansvar		s. 19-20
5.3 Lärarens talutrymme		s. 20-21
6. Avslutning	s. 21	
6.1 Reflektion		s. 21-22
6.2 Vidare forskning		s. 22
6.3 Sammanfattning		s. 23
7. Käll- och litteraturförteckning	s. 24	
7.1 Tryckta källor		s. 24
7.2 Elektroniska källor		s. 24

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Talutrymmet fördelas ofta ojämnt i ett klassrum och varför det är så kan man diskutera. Antagligen är faktorerna så många att man inte kan peka ut en specifik, men man kan observera enskilda elever för att försöka utröna en viss tendens till varför det förhåller sig så.

Det finns en del stereotypa synsätt på svaga respektive starka elever och deras allmänna utrymme och beteende i klassen. Man kan se den svaga eleven som antingen högljudd och bråkig eller tyst och tillbakadragen och man kan se den starka eleven som livlig och pratig eller som tyst och egen.

Men att eleverna inte talar mycket eller tvärtom har inte alltid med de typiska roller som de själva tar på sig eller blir tilldelade, utan läraren har förmodligen en stor del i hur det ser ut i klassrummet. Av egen erfarenhet vet jag att lärare omedvetet väljer ut elever som kan föra undervisningen framåt som inte tar för mycket tid på sig och som inte tar för mycket fokus från ämnet och lärarens eget mål.

Det bästa vore naturligtvis om varje elev fick lika mycket talutrymme, dels för sin inlärnings skull, dels för dynamiken i klassrummet och inte sällan är klassuppdelningen en fråga om makt. Man kan fråga sig om vem eller vad som verkligen står ansvarig för de situationer som uppstår i klassrummet. Antagligen är det omöjligt att svara på och en blandning av lärarens behandling och elevernas sociala och mentala bagage ligger nog till grund för hur det ser ut i klassrummet.

Mot bakgrund av det faktum att talutrymmet och maktpositionerna fördelas olika i klasser kan man anta att inläring och lärande deltagande blir antingen mindre eller större (se Einarsson, Hultman 2001) Viktigt måste då vara att tämja de roller och spel som finns i klassrummet så att alla elever ska få en chans att lära sig och tillgodose sina egna behov, oberoende på om eleven är svag eller stark i sina prestationer. Jag vill hävda att samtalandet och lyssnandet är några av de viktigaste redskapen när det gäller inläring men också till att bygga upp ett respektfullt samhälle där dagens unga och framtidens vuxna tar sig tid att lyssna och yttra sig för att kunna förändra och förbättra.

Naturligtvis påverkas dialogerna beroende på om det är svaga eller starka elever som deltar, men det är just talet som inte får gå till spillo, för det är genom elevernas tankar och frågor som riktig kunskap kan infinna sig

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet i denna uppsats är att undersöka talutrymmet hos starka respektive svaga elever. Jag vill undersöka hur det ser ut och varför för att på så sätt hitta ett samband mellan elevernas spelrum och deras prestationer i ämnena.

Kan man se de stereotypa rollerna i klasserna och är det på grund av dessa eller andra faktorer som utrymmet fördelas som det gör? Jag vill även undersöka vad det är som gör att vissa förväntas tala mindre och andra mer. Intressant är även att granska lärarens roll i det hela. Hur stor del av talutrymmet i klassrummet styrs av läraren och i så fall på vilket sätt? Samtidigt vill jag även forska i om det finns ett samband mellan inläring/prestationer och utrymmet i klassrummet. Finns det åtgärder att vidta för att maximera antalet elevers kunskapsförankring och egenvärde i det allmänna klassrummet?

Baserat på ovanstående resonemang ämnar jag alltså söka svar på följande specifika frågeställningar:

- Hur är talutrymmet fördelat i klassrummet för starka respektive svaga elever?
- Vilka elever får ordet tilldelat sig?
- Vilka elever talar rätt ut?
- Hänger engagemang och talutrymme ihop?

1.3 Disposition

Uppsatsen är indelad i sju delar där första är inledning där bakgrund, syfte och frågeställningar, avgränsningar finnes. Den fortsatta dispositionen ser ut som visas nedan.

Kapitel 2, Metod och material

Här syns den observationsmetod som jag använde mig av i min undersökning. Jag kommer att gå igenom för- och nackdelar med mitt val av undersökning samt mitt val av observationstyp och även hur den i viss mån påverkar resultatet. Jag kommer också att redogöra för hur jag har hanterat mitt material samt ge en inblick i urvalet.

Kapitel 3, Forskning

Jag kommer i kapitel tre visa vad forskningen har kommit fram till angående de frågeställningar jag har och även utvärdera vilka eventuella lösningar som ger en hög kvalitet på undervisningen genom talet hos både starka och svaga elever.

Kapitel 4, Resultatredovisning

Under resultatredovisningen kommer varje granskningsdel i min observation att visas upp i både tabell och skrift.

Kapitel 5, Analys och diskussion

I detta kapitel kommer en grundlig analys av mitt undersökningsresultat att redovisas. Jag kommer att dra en del slutsatser. Här kommer jag även att föreslå eventuella lösningar och åtgärder.

Kapitel 6, Avslutning

En mer personligt skriven text där jag reflekterar och framför egna tankar inleder kapitlet för att sedan avslutas med en sammanfattning. I kapitlet kommer även förslag till vidare forskning att presenteras.

1.4 Avgränsningar

Självfallet är jag tvungen att begränsa mig till en liten del inom ämnet talutrymme. Mitt val är att fördjupa mig i just starka och svaga elevers talutrymme.

Jag bad en klassföreståndare att välja ut mina informanter från sin egen klass. Eleverna går tredje året på en samhällsvetenskaplig linje.

2. Metod och material

2.1 Metod

För att på djupet kunna förstå hur talutrymmet såg ut i klassrummet fanns bara en metod att ta till och det var observation. Jag använde mig av *Gruppobservationer, teori och praktik* (2002)

av Charlotta Einarsson när observationstypen skulle väljas. En teorigenererande observation av *hög struktur* utfördes, vilket innebär att målet inte var att bevisa en teori eller en förutfattad mening, utan att jag ville forska om något som var, för mig, okänt.

Med hög struktur menas att man i förväg planerar vad och vilka som ska observeras, att man har ett klart schema att fylla i. Syftet med att använda sig av denna struktur är för att arbetet blir enklare och resultatet är lättare att hantera samtidigt som man får precis den information man vill ha. Hade jag valt en observationstyp av *låg struktur* hade jag varit tvungen att observera allt som hände i klassrummet och notera detta och sedan sovrat ut det viktigaste.

Jag gick igenom min litteratur igen efter genomförandet av min undersökning för att hitta fler fakta som kunde vara användbara och styrka frågeställningar och ge diskussionsfrågor. Jag flätade sedan samman den forskningslitteratur och de resultat jag hade från min undersökning.

2.2 Material

Materialet består av mitt undersökningsresultat och av forskningslitteratur. Det är dessa två metoder jag använde mig av i insamlandet av material och båda formerna är pålitliga och gav mig möjlighet att forma en bra uppsats. När det gäller forskande uppsats är det ett måste att på något sätt få fram information på egen hand, via undersökningar eller experiment. Att sedan komplettera med redan gjord forskning och andra författares uppfattningar gör att texten får mer djup och innebörd.

Anledningen till att jag valde just observation som materialinsamlare var på grund av det faktum att mina frågeställningar krävde det. Den litteratur jag hittade har på ett bra men även utmanande sätt givit mig ytterligare användbar information och stöd.

2.3 Urvalsgrupp

I min undersökning sökte jag efter svar på hur talutrymmet ser ut för starka respektive svaga elever. Jag samtalade med klassföreståndaren som undervisat eleverna sedan klass 1 och bad denna att ta ut sex kandidater ur sin klass, tre svaga och tre starka. Det som läraren utgick ifrån i sitt val av elever var deras allmänna prestationer i skolan, så som deras deltagande muntligt, deras arbetsvillighet, hur de fungerar i grupp och hur de arbetar. Jag anser att rådfråga en lärare för en klass är den säkraste källan i detta fall. Man skulle kunna ifrågasätta

lärarens trovärdighet men eftersom läraren följer varje elev individuellt, litar jag på dennas förmåga att peka ut passande informanter.

Klassen som jag valde ut är en trea på en västsvensk gymnasieskola. De läser på samhällsvetenskapliga programmet med inriktning på samhällsvetenskap. Det var nämligen en av få klasser som hade lektioner tillsammans hela dagen. Hade jag valt en klass med exempelvis språk som inriktning hade klassen sällan funnits samlad.

Att det var en avgångsklass som deltog i undersökningen kan påverka resultatet eftersom en del elever kan vara väldigt skoltrötta, däremot ville förmodligen de flesta få bra avgångsbetyg.

Jag och klassens lärare gick igenom de elever som skulle delta och deras svagheter och styrkor. Jag ville inte ha för mycket information, utan ville att min undersökning skulle visa mig ren fakta utan hänsyn till andra faktorer.

2.4 Genomförande

Klassen var helt ovetandes om att jag skulle sitta med och observera deras lektion under två dagar, sammanlagt tio lektioner. Jag presenterade mig och berättade att jag samlade information till min uppsats samt att jag inte tänkte berätta vad den handlade om för att det skulle kunna gör att eleverna omedvetet började bete sig annorlunda. Eleverna verkade inte särskilt besvärade av att jag satt med och observerade men det berodde kanske på att jag besökt klassen innan då jag var ute på verksamhetsförlagd utbildning.

Naturligtvis var jag inställd på att resultatet kunde komma att påverkas på grund av min närvaro. Detta tog jag i beaktning och valde att delta i en mängd lektioner.

Tillsammans med klassens lärare bestämde jag att varken be klassen eller de sex eleverna om något intyg från föräldrar, dels för att de flesta var myndiga och dels för att inga namn skulle förekomma i uppsatsen. Att fråga eleverna som jag observerade är att beröra ett ämne som för dem kan vara mycket känsligt och resultatet hade med all säkerhet påverkats av detta. Jag valde därför att låta dessa elever agera typexempel utan personlighet.

Jag anser, med facit i hand, att den undersökning som jag genomförde räckte gott och väl. Jag var innan undersökningens början tveksam till om endast två dagar skulle räcka och dessutom ge ett tillförlitligt resultat.

3. Tidigare forskning

3.1 Tala är att lära

Jean Piaget (1896-1980) är grundaren till de idéer som dagens skola idag bygger på. Han forskade kring barns tänkande i form av observationer. Enligt Piaget finns det två faktorer som påverkar att människan lär sig saker. Det ena är *anpassning*, vilket innebär att man anpassar sig till omgivningen för att kunna överleva och det andra är *organisation* som menas med att man är tvungen att kategorisera sin omgivning. Anpassningen som Piaget talade om är indelad i *assimilation* och *ackommodation* där det första begreppet innebär att vi tar våra nya erfarenheter och sätter in i gamla tankemönster. Det sista begreppet handlar om att ändra på det invanda tankemönstret för att verkligen kunna tillgodose sig de nya erfarenheterna. Den andra faktorn i inlärandet av vår omgivning är organisation, vilket menas med att man som människa måste kategorisera tankar och intryck för att hjärnan inte ska brisera på grund av all information. (1 av 4 selenius.se). Med andra ord så är det tillsammans med andra som barnet lär sig att överleva; det härmas och tar efter vad andra och vuxna gör. Det är det ultimata inlärnings sättet.

Piaget menade att det är när barnet är aktivt, fysiskt och intellektuellt engagerad i sin omgivning som det utvecklas och lär sig. Att eleven formulerar sina egna frågor, analyserar och manipulerar skulle då vara en aktiv handling mot sin omgivning. Precis detta vill man se i skolan idag; att eleverna får lära sig genom att utforska och med hjälp av sina egna erfarenheter lära sig om världen. Men allt för sällan sker denna önskvärda dialog i klassrummet, eftersom läraren tar allt för mycket plats. (Säljö 2000, s.61, 63)

Piaget talade även om att komma i rätt utvecklingsfas för att kunna tillgodogöra sig kunskap. Barnet är kanske helt enkelt inte kognitivt moget för att kunna ta in information som kan verka vara i rätt köl för åldern, detta skulle kunna förklara svaga barns skolresultat. (s.64) Genom kommunikation lär sig barnet att se på saker ur andra perspektiv än sitt eget, väldigt egocentriska. Och genom kommunikation främjas tankeverksamheten och framför allt det egna tänkandet. Man lånar helt sonika, insikter och perspektiv från andra och blir rikare och djupare i sina tankar, vilket gynnar inläring. Vygotsky använde uttrycket "Vårt inre tal" när han talade om utveckling via kommunikation. (Säljö 2000, s 87) Michail Bakhtin (1895-1975) går till och med så långt i sina teorier om kommunikation och dialog att han hävdar att kommunikation är att *vara*. Ensamma betyder vi ingenting och

kan heller inte utvecklas. ”Livet är dialogiskt till sin natur. Att leva innebär att engagera sig i en dialog, att ställa frågor, lyssna, svara, komma överens o.s.v.” (Dysthe 2005, s 61, 63)

Förståelsen är aktiv och social säger Bakhtin och det är genom andra som man kan höra sin egen röst när man för vidare sina kunskaper. Dysthe menar att fler lärare borde ta tillvara på flerstämmigheten som finns i alla klassrum. Så mycket kunskap och erfarenheter som alla individer sitter på kan användas till mycket. (s 228-229) Om man jämför med hur elevdelaktigheten såg ut tidigare i klassrummet har vi idag verkligen anammat Piagets och Bakhtins teorier om talet och dialogen som främsta inlärningsmetoden. Det Dysthe påpekar däremot är att trots att vi har allt fler diskussioner och grupparbeten idag så utnyttjas inte den flerstämmighet som existerar just på grund av att det alltid är samma elever som talar och samma som är tysta. Det är egentligen få elever som är verbalt aktiva och detta är inte flerstämmighet. De tysta eleverna känner inte att det har tillräckligt med kunskap att stå på för att vara så pass säkra i talandet men de lyssnar inte heller särskilt till de pratglada eleverna, eftersom de inte känner att de kan lära sig något av dem. (s 229)

Det man kan göra för att låta dialogen styra klassen, är att läraren får varje elev att känna sig speciell och att det de har att komma med, är värdefullt. Dysthe skriver om situationer där läraren har läst upp elevernas texter och använt det som underlag till undervisningen, vilket ledde till att varje elev inte bara ökade sitt kunskapsförråd, utan även vågade tala och delta i diskussion.

Dysthe använder sig av uttrycken monologiskt och dialogiskt klassrum när hon talar om de traditioner vi har haft inom läraryrket. Det monologiska är den typiska katederundervisningen med en lärare som auktoritär ledare medan det dialogiska klassrummet är typiskt för 70-talets och dagens dialogpedagogik där eleverna och läraren utgör en demokrati. I det monologiska klassrummet syns bara moment som ”fråga-svara-bedömning” där någon som vet frågar ut någon som inte kan. Denna metod är inte lika effektiv som den dialogiska där samspelet gör att eleven får tänka själv och på så sätt lär sig. Man vill gärna idag hävda att det monologiska klassrummet är förlegat och till viss del är den det om man exempelvis tittar på de grupparbeten mellan elever som finns i de flesta skolor. Men det som också syns och då speciellt gällande muntliga läxförhör eller genomgång av ämne är att en ”monologisk dialog” infinner sig relativt ofta. Läraren ställer frågor och eleven svarar. (Dysthe 2005, s. 222-223)

Vad man aldrig kan komma ifrån är att klassrummet är en spelplan för maktspel. Precis som i samhället finns regler och normer samtidigt som det finns de som har större makt på grund av diverse anledningar. Detta makt- och kunskapsspel är något att uppmärksamma då det kommer till tal och dialog. Allt för ofta påverkar maktspel och hierarkier elever som sedan influerar dem för resten av livet ute i samhället. Och visst är det så att starkast överlever. Det är de svaga eleverna som har dåligt självförtroende och som sällan öppnar munnen och deltar i det dialogiska klassrummet och det är även de som inte får bra betyg och som förmodligen inte lär sig lika mycket som de andra eleverna. Dialog är nödvändig för inläring.

3.1.1 Demokrati i klassrummet

Hur ska då läraren se till att det är demokrati i klassrummet som gäller och att alla elever kommer till tals för balansens skull men även för elevens egen utveckling? Bo Jacobsen, Irene Christiansen och Christina Sand Jespersen skriver i *Möt eleven* (2004) om betydelsen av den fysiska placeringen av eleven i klassrummet. De menar att det genom bänkarnas och elevernas placeringar avspeglas vem som är mest respektive minst populär och vem som har mest makt. När lärare väljer platser åt eleverna kan man ibland se de svaga eller svåra eleverna sitta antingen längst fram för att få hjälp eller längst bak, eftersom läraren tappat tålamodet eller försöker få undan bråkiga barn. Det är i dessa situationer som hierarkier skapas genom placeringar. Jacobsen et al. menar att med rätt placering kan ett bättre klimat i klassrummet formos. Man kan se till att skapa en miljö där eleverna får nära till samtal och där alla är i centrum på ett eller annat sätt. "Hästsmodellerna" är ett bra exempel på en placeringsform som gynnar demokrati och diskussion för alla. (s 13)

I många fall tar lärare sig favoriter och problemfavoriter. De barn som är duktiga och trevliga, respektive de barn som kanske är svåra och svaga. För de svaga eleverna kan läraren då agera orättvist och lite nedlåtande. Detta brer naturligtvis på den dåliga självkänsla som svaga elever tenderar att ha och skapar dessutom större klyftor i klassen. (s 75) Om man tittar på talutrymmet när det gäller denna diskriminering går uppenbarligen de svaga elevernas utrymme åt spillo, dels för att läraren inte ger eleven det, dels för att eleven inte vågar eller har kunskap. Lärare har en benägenhet att stigmatisera elever som inte lever upp till förväntningarna. Starka elever kan på så sätt utvecklas, eftersom läraren förvånas över deras kapacitet, däremot hämmas svaga elever som automatiskt tror att de inte klarar av skolans uppgifter eftersom läraren inte tror på dem. En elev som betraktar sig själv som normal kan få

stämpeln onormal av en lärare och detta märks oftast av i klassen där diskrimineringen förstärks. (s 87-88)

Det bästa en lärare kan göra för att bibehålla demokratin i klassrummet och för att undvika att stigmatisera både starka och svaga elever är att föra en dialog med klassen och då på riktigt föra en demokrati och även vara öppen för de elever som utmärker sig. Ofta blir lärare ställda och rädda för nya situationer och personer som de inte tror sig klara av att hantera. (s 94-95) För att elever ska kunna tillgodogöra sig kunskap som sig bör i klassen krävs det att de känner sig trygga och kan lära in saker på effektivt sätt. Dialogen är en av de viktigaste komponenterna för bra inläring men svaga, stigmatiserade elever har av egna erfarenheter ofta ett starkt reducerat talutrymme.

Bakhtin använder uttrycket "konfrontation mellan röster" och menar med detta att det alltid krävs ett samspel mellan de olika stämmorna i klassrummet. Det räcker inte bara med monologer från alla individer ur klassen, utan det måste finnas dialoger; ett samspel med både talare och lyssnare. Det är främst lärarens uppgift att se till att detta samspel infinner sig. (Dysthe 2005, s 230) Lärarens ansvar är därmed stort när det gäller talutrymme och demokrati i skolan. Placeringen av elever ska ske på ett uttänkt och rättvist sätt och alla elever ska tala och dessutom ska alla elever ingå i en dialog, i en samverkan för inläringens skull.

Samspel och dialog är centrala faktorer för inläring och de elever som ser möjligheten att skriva sig till betyg går miste om en stor del av inlärningsprocessen. Naturligtvis är skrivandet i skolan mycket viktigt, eftersom det är på skrivarkunskapen som du vilar din trygghet inför framtida arbete och vuxenliv. Viktigt är dock att understryka att det inte räcker med enbart skrivning. Sammanfattningsvis enligt Piagets tankar är Samspel, aktivt deltagande och dialog nyckelord för en gedigen och utvecklande inte bara inläring men uppfostran.

4. Resultatredovisning

I min undersökning har jag studerat sammanlagt sex elever varav tre svaga och tre starka. Jag har utgått från klassföreståndarens bedömning i val av elever. Jag kommer här att presentera de sex eleverna och sammanfatta och räkna ut deras totala talutrymme. Alla de tio lektioner jag deltog i kommer alltså inte att redovisas var för sig, eftersom det skulle ta alltför många sidor.

4.1 Presentation av de svaga eleverna

Beskrivningarna nedan är klassföreståndarens uppfattning som hon i sin tur har delgivit mig.

Elev 1

En pojke som är mycket trött på skolan och som inte ser någon större mening i att engagera sig. Han vet redan vad han vill arbeta med efter gymnasiet och är inte i behov av höga betyg. De tillfällen som han talar är när han själv tar ordet och då han får chans att provocera. Denne pojke är enligt mig ett ganska typiskt exempel på en underpresterande begåvning. Han uppskattar att ställa svåra frågor och tycker sig veta mer än andra och vågar därmed provocera.

Elev 2

En flicka med invandrabakgrund som är mer intresserad av att tala om saker som inte rör skolan. Med stöd från kompisar kan hon arbeta från och till under lektionen men mestadels är dagdrömmarna mer intressanta. Flickan har ett tydligt kompisgäng i klassen som både hjälper och stjälper.

Elev 3

En flicka som försöker hänga med men som inte riktigt klarar av att få högre betyg. Hon lyssnar och skriver aktivt emellanåt. Hon är i samma umgängeskrets som flickan ovan men deltar ej i irrelevanta diskussioner som inte har med skolan att göra. Hon sitter oftast bredvid en kille som jag senare kommer att beskriva i presentationen av de starka eleverna. Att elev 3 sitter med denne starka elev hjälper henne förmodligen rätt bra.

4.2 Presentation av de starka eleverna

Precis som i de tidigare presentationerna är det även här klassföreståndarens uppfattningar som syns.

Elev 1

En flicka som är mycket engagerad och intresserad. Hon är högljudd och talar gärna rätt ut men det hon säger är relevant. Vad man kan se är att läraren ofta ger eleven ordet, eftersom det garanterat blir bra diskussioner och ger väl utarbetade tankegångar.

Elev 2

Pojken som umgås i samma gäng som två av de svaga eleverna, elev 2 och elev 3 samt sitter bredvid elev 3 av de svaga. Han är ganska tyst av sig även om han då och då svarar rätt ut på frågor från läraren. Han är uppenbart mycket engagerad och följer intensivt det läraren säger och instruerar. Han kan tala lite inom sin kompisgrupp och ta fokus från lektionsämnet för de elever som kan ha svårt att hänga med överhuvudtaget.

Elev 3

En flicka som visar något mindre engagemang och som verkar vara mer intresserad av sina naglar och sin mobil än av ämnet. Förmodligen är detta en elev som har otroligt lätt för sig och som bygger sina betyg på ren begåvning. Hon är sitt upptagna beteende till trots ändå aktiv och ger respons på både lärare och elevers diskussionsinlägg. Hon ger sig dessutom i kast direkt med diverse uppgifter och antecknar aktivt under lektion, i varje fall då hon tycker att det är nödvändigt.

4.3 Det totala utrymmet

I följande kapitel visas i tabellform hur det totala talutrymmet, alltså hur de svaga respektive starka elevernas talutrymme för de tio lektionerna sammanräknat ser ut. Jag kommer även att räkna med hur många gånger eleverna räcker upp handen, får ordet tilldelat sig, talar om annat och talar rätt ut. Tabellen presenteras för helhetens skull på kommande sida.

Här följer förklaring av två av tabellens kategorier:

Tilldelas ordet innebär att läraren, utan att eleven räcker upp handen får ordet tilldelat sig i form av frågor och så vidare.

Talar om annat innebär att eleverna talar med kompisar om saker som inte har med det givna skolämnet att göra.

De svaga elevernas totala talutrymme:

Lektion	Räcker upp handen			Talar rätt ut om ämnet			Tilldelas ordet			Talar om annat		
	Elev:			Elev:			Elev:			Elev:		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1 En	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	3	3
2 Sv	0	1	0	1	0	3	0	0	0	5	5	2
3 Ps	0	0	1	1	0	1	0	1	0	4	7	3
4 Re	1	1	2	1	0	0	2	0	0	5	5	3
5 Sh	0	2	0	0	1	0	0	0	0	2	4	4
6 En	0	0	0	0	0	0	3	1	0	4	3	2
7 Re	1	1	2	2	0	1	0	0	1	5	7	4
8 Sv	2	1	1	0	0	4	1	0	1	3	5	5
9 Hi	0	0	1	0	2	1	1	2	0	3	4	3
10 Fs	0	1	2	3	1	0	0	1	0	6	6	3
Totalt	4	7	9	8	4	10	9	5	2	38	49	32

*En= Engelska, Sv= Svenska, Ps=Psykologi, Re=Religion, Sh= Samhällskunskap,
Hi= Historia, Fs= Filosofi*

De starka elevernas totala talutrymme:

Lektion	Räcker upp handen			Talar rätt ut om ämnet			Tilldelas ordet			Talar om annat		
	Elev:			Elev:			Elev:			Elev:		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1 En	2	0	0	3	0	1	3	1	1	4	4	6
2 Ps	3	3	0	10	3	3	1	0	0	4	1	1
3 Sv	3	0	1	5	3	2	3	1	2	5	3	5
4 Re	4	0	1	3	0	0	2	1	2	3	4	5
5 Sh	2	2	2	7	1	2	3	0	0	3	3	6
6 En	4	0	2	6	1	1	4	2	2	2	6	3
7 Re	3	1	0	3	0	3	2	2	0	4	5	3
8 Sv	2	2	2	5	3	3	3	2	1	5	4	4
9 Hi	1	2	0	3	2	1	1	3	0	5	2	5
10 Fs	4	0	0	6	2	0	3	1	1	4	6	7
Totalt	28	10	8	51	15	16	25	13	9	39	38	45

*En= Engelska, Sv= Svenska, Ps=Psykologi, Re=Religion, Sh= Samhällskunskap,
Hi= Historia, Fs= Filosofi*

4.4 Resultatpresentation

Jag kommer här att presentera varje elevs totala talutrymme för sig och även berätta om hur det såg ut på en utvald svensklektion som jag deltog. Detta för att perspektivet ska bli klarare och bredare.

De svaga eleverna kan man i tabellen tydligt se står för färre initiativ till kommunikation än de starka. De svaga har dock en nästan lika stor siffra som de starka i kolumnen ”Talar om annat”. *Svag elev 1* talar om annat 38 gånger under de tio lektioner jag närvarade vid. Det kan skilja sig något mellan lektionerna då han talar om annat sex gånger vid en och endast en gång vid en annan. *Svag elev nr 1* är den elev av de svaga som får ordet tilldelat sig flest gånger. Vid nio tillfällen uppmanas han att tala och detta innebär att det finns lektioner i tabellen där

inte eleven blir tillfrågad över huvudtaget. Talar rätt ut om ämnet gör elev nr 1 vid åtta tillfällen och då kan man tyda det som om att han åtminstone anstränger sig något för att delta i undervisningen. I den första kolumnen syns hur ofta eleven räcker upp handen. Det sträcker sig till fyra gånger och utslaget på 10 lektioner är det otroligt lite. Det är mindre än både svag elev 2 och 3. Jag noterade under den utvalda lektionen att eleven var mycket oengagerad och det var svårt att urskilja om han ens var vaken eller ej.

Svag elev 2 står i ”Talar om annat” för den högsta siffran, vilken är 49. Elevens flöde är relativt jämnt under lektionerna och det kan man tolka som att det är ett störande moment i undervisningen. Elev nr 2 tilldelas ordet vid fem tillfällen. Denna siffra är utslagen på sammanlagt fyra lektioner, vilket ger sex lektioner utan tilltalan från lärare. Talar rätt ut om ämnet gör eleven endast fyra gånger och detta under sammanlagt tre lektioner. Räcker upp handen gör eleven åtminstone sju gånger och detta visar att eleven försöker delta i det dialogiska klassrummet men att läraren inte låter eleven komma in. Denna elev tar inga initiativ under den bevakade lektionen. Hon talar mycket men inte om det givna ämnet.

Svag elev 3 talar minst om annat, endast 32 gånger. Eleven får ordet tilldelat sig två gånger under två lektioner. Det är en mycket låg siffra men kan kanske förklaras av att eleven gärna tar för sig och talar rätt ut om ämnet hela 10 gånger, vilket är mer än de två andra svaga eleverna. Elev nr 3 räcker upp handen vid 9 tillfällen och detta är även den högsta siffran bland de svaga eleverna. Eleven noterades vara väldigt tyst under den utvalda lektionen. Hon har lätt för att tappa intresse och koncentration när kompisarna talar om annat.

De starka eleverna har de högsta siffrorna i alla kolumnerna. I ”Talar om annat” är skillnaderna dock marginella då de svaga talar om annat 119 gånger och de starka 122 gånger. *Stark elev 1* talar om annat 39 gånger och håller ett jämt flöde genom alla tio lektioner som säkerligen stör klassrumsklimatet. Denna kvinnliga elev tilldelas ordet mest av alla informanter som deltog i undersökningen. Vid 25 tillfällen ber läraren att eleven ska säga sin mening. Att elev 1 får ordet så många gånger beror förmodligen på hennes stora engagemang och kunskapsförråd men eleven talar dessutom rätt ut om ämnet vid flest tillfällen, hela 51 gånger. Eleven räcker också upp handen flest gånger av alla och detta gör hon vid 28 tidpunkter.

Stark elev 2 talar om annat vid 38 tillfällen. Det pendlar dock en del mellan hur mycket på varje lektion. Hon tilldelas ordet 13 gånger, vilket är lite i förhållande till stark elev nr 1 men är mer än vad någon av de svaga får. 15 gånger talar eleven rätt ut om ämnet och denna siffra är även den högre än hos någon av de svaga eleverna. Eleven räcker upp handen 10 gånger, vilket är mer än de svaga men det skiljer sig bara ett handuppräkningsstillfälle mellan denna starka elev och svag elev nr 3. Denne manlige elev är till en början tyst i den utvalda lektionen men följer med på alla instruktioner som ges av läraren.

Stark elev 3 talar om annat mest av alla i den starka gruppen. Skillnaden mellan svag elev 2 och stark elev 3 i kolumnen ”Talar om annat” är på fyra taltillfällen. Eleven tilldelas ordet endast 9 gånger, vilket är lika mycket som svag elev 1 som i sin tur har den högsta siffran bland de svaga eleverna. Talar rätt ut om ämnet gör den kvinnliga eleven 16 gånger och detta är den lägsta siffran i kolumnen för de starka. Likadant ser det ut i kolumnen ”Räcker upp handen” där siffran är 8.

Efter det att jag utfört min studie försökte jag matcha mina resultat med det så kallade facitet alltså det som står i läroplanen. Efter att ha gjort detta kan jag i nuläget konstatera att matchningen är lika med noll. Personligen tycker jag att kraven i läroplanen är smått orimliga, eftersom det begärs så mycket utav enskilda individer – lärarna. Jag tror knappast att man någonsin kommer att kunna uppnå alla delmål och måsten som står skrivna i punktform men att inte ens försöka är fel.

5. Analys och diskussion

5.1 Förutfattade meningar och förväntningar

Av resultatet att döma är det enorma skillnader mellan svaga och starka elever och förmodligen svarar detta för de förutfattade meningar som samhället har. Alltså att de svaga eleverna är tysta och ger ett oengagerat och ointresserat intryck medan de starka står för allt som är tvärtemot. Naturligtvis är inte detta den enda sanningen som vi även ser i resultatredovisningen av min undersökning, där de starka eleverna representerar en stor del av kolumnen ”talar om annat”. Det finns i alla klassrum en blandning av olika typer av elever,

om det så handlar om underpresterande elever med stora förutsättningar eller högpresterande elever med inte lika stora förutsättningar.

Det är dessa förutfattade meningar som gör att talutrymmet hos starka och svaga elever skiljer sig så markant. Inte nog med att klasskamrater ser på varandra med kritiska och kategoriska ögon så gör även läraren det. Det är där vi har problematiken för förutfattade meningar blir ofta förväntningar och dessa förväntningar lever elever omedvetet upp till. Vissa elever förväntas tala mer och gör även så medan det är tvärtom för andra.

Det som då bör vara uppenbart är att man som lärare borde vilja, förväntningar till trots, uppmuntra och ge alla utrymme till talande. Vad är det hos lärarna som brister? Vet de inte om hur viktigt den talande inläringen är eller orkar de inte ta tag i det som den individuella skolan bygger på? Sant är i vilket fall som helst att viktiga redskap går till spillo för eleverna men även för läraren som på många sett hade kunnat underlätta undervisning och individuell inläring genom att inför klassen betona talandets betydelse.

En lärare måste likt en övermänniska bortse från sådant som folk i allmänhet ser som naturligt och riktigt och behålla ett lugn och ett flyt i klassrummet, vilket ibland kan ses som en omöjlig uppgift. Lärare får inte under några omständigheter falla för trycket och därmed ha förutfattade meningar om elever. Det döljer sig så mycket bakom elevernas fasad och det finns stora risker att man lätt ser förbi kompetenser.

5.2 Lärarens ansvar

Ovanstående påstående om lärarens behov av att vara en övermänniska är metaforisk därför att lärare är enkla människor precis som alla andra. Det jag menar är att det inte alltid är lätt att se till att allt går till som det ska i klassrummet för det är nästintill en konstform. Men jag måste efter att ha gjort min undersökning ifrågasätta vissa lärares kunskaper när det kommer till vad som står i läroplanen. Vissa lärare verkar strunta i att ta ansvar. Lärare ska lägga vikt vid sitt ämne och ständigt förkovra sina kunskaper men måste komma ihåg att sätta eleven i främsta rummet. Lärarna i min undersökning verkar ibland vilja se åt ett annat håll när det handlar om individbaserad undervisning.

Det finns pålitlig fakta om att elever som är svaga och lågpresterande inte får en chans till utveckling. Man tar inte till vara på den kapacitet som finns i hopp om att slippa gå omvägar

och undvika krångel. Klart är det att man inte kan förvänta sig så mycket av elever som har låga förväntningar på sig från läraren. Endast 20 gånger räcktes handen upp av en svag elev medan de starka eleverna gjorde det 46 gånger. Det är inte heller så konstigt att de starka eleverna valde att tala rätt ut i klassrummet om ämnet 92 gånger medan de svaga gjorde det 22 gånger, för det förväntas inget av de svaga. Det som dock gör mig riktigt förvånad och även lite smått förtvivlad är det faktum att de svaga eleverna blev tillfrågade eller tilldelade ordet endast 16 gånger att jämföras med de starka som fick ordet hela 47 gånger. Här har vi källan till dilemmat. Lärarna ser problemet men väljer att inte ta itu med det, eller så har de inte kunskap.

Varför låter man det fortgå på det här viset? Det är verkligen uppenbart att de svaga eleverna inte får en chans att ta till sig lärandet genom tal. Eleverna blir än svagare och får än lägre förväntningar från lärare och klasskamrater och detta bildar en ond cirkel och en neråtgående spiral.

I Lpf 94 står klar och tydligt vad som gäller och vad en lärare förväntas göra i sin undervisning. "Skolan skall utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens..." (s 5) Det står även att "Läraren skall: utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter, tänkande..." och att elever ska få "stöd i sin språk och kommunikationsutveckling" (s 11). Men lärarna i min undersökning väljer allt som oftast att låta de starka eleverna tala och berätta om sina åsikter. Självklart ska dessa elever föra sin talan och därmed föra ämnet vidare på högre nivåer men det står faktiskt i Lpf 94 att man ska "uppmuntra sådana elever som har svårt att framföra sina synpunkter att gör det..." (s.14) Vilket är precis tvärtemot vad som sker i skolorna idag.

5.3 Lärarens talutrymme

Visst är det så att läraren tar stor plats, och så måste det kanske vara för att föreläsningar och undervisning ska ge resultat. Men det får definitivt inte gå till överdrift så att läraren bara ställer frågor och kräver korta (rätta) svar. Jan Einarsson och Tor G. Hultman skriver i *God morgon pojkar och flickor* (2001) om den så kallade *tvåtedjedelsregeln*. (s 83) Man menar med denna att läraren i regel tar två tredjedelar av talutrymmet i klassrummet. Men Einarsson och Hultman hävdar att detta är en underskattning, eftersom deras inspelade undersökningar visar att läraren faktiskt tar 75 % - 80 % av talutrymmet. (s 84) Författarna konstaterar: "De här förhållandena är förmodligen föga gynnsamma om vi ser skolan som en förberedelse för

ett verbalt aktivt offentligt liv som vuxen” (s 84-85), vilket jag tycker sammanfattar det hela på ett utmärkt vis.

Eftersom målet med min undersökning var att undersöka hur talutrymmet såg ut hos eleverna valde jag att inte lägga stor vikt vid hur stort utrymme lärarna tog. Det jag uppskattningsvis dock kunde notera var att *två tredjedelsregeln* stämde. Naturligtvis skilde det sig åt mellan lärarna då vissa valde att ställa ledande frågor lektionen igenom, vissa att bara föreläsa och andra att låta ordet gå relativt fritt i klassrummet. Det skilde sig också på hur mycket frihet lärarna vågade ge eleverna och att låta handuppräkningsmetoden och använda sig av vänta-på-sin-tur-strategin var genomgående den bästa metoden.

Jag tror det handlar om en hårfin balansgång för lärare när det gäller att föreläsa och samtidigt vara generös med ordet till alla, starka som svaga elever. En balansgång som är otroligt skakig men vad som redan är känt är att hela läraryrket går ut på att hitta balansen i allt från undervisning till jämställdhet.

6. Avslutning

6.1 Reflektion

Det är upprörande att man på många håll struntar i att ta tag i de verkliga problemen och att man bortser från svaga elevers behov till fördel för de starka. Samtidigt förstår jag dilemmat man står för som lärare ute på fältet för allt handlar inte om eleven och det är så otroligt mycket mer som ska kalkyleras, analyseras och förberedas i hjärnan på en arbetande lärare. Frågan är om det är möjligt för en ensam person att låta runt 30 individer lära sig på sitt specifika sätt och på samma gång få känslan av att det de säger är av vikt.

Balans är verkligen ett nyckelord i ämnet. Idag får de starka eleverna ta plats och gynna sin begåvning och utveckling med hjälp av läraren. Däremot för att få de svaga eleverna att kunna utvecklas på samma sätt måste man jobba på ett annat sätt än vad som är vanligt i skolan i nuläget. Är det möjligt att ge alla elever lika mycket utrymme? Är det gynnsamt för alla? Kan man låta de svaga ta större plats utan att för den delen försumma de starka?

Svaret för min del heter: mindre klasser, fler lärare. För att alla ska kunna få det utrymme de förtjänar behöver och även kräver måste klassen vara så pass liten att aldrig någon lämnas

utanför. Det måste även finnas fler lärare som kan ge respons och vara konsekvent i sin fördelning av talutrymme och samtidigt själv ta lagom mycket plats. Jag kan inte se någon annan lösning än denna. Jag har på andra sidan inte läst på om diverse olika teorier för att få balans i klassrummet.

Einarsson och Hultman (2001) presenterar ett test som de kallar *Tigare och talare*. De ville se om talutrymmet förändrades hos eleverna om de sattes i mindre grupper. Resultatet visade att de tiggande eleverna fortsatte att vara tysta och att de talföra talarna var de som tog ordet. De skriver ”Vi vet ju att de tysta eleverna inte tigger därför att de inte kan tala – och vanligtvis inte heller därför att det inte har något att säga. Det handlar istället ofta om att de inte vågar tala inför alla kamraterna i klassrummets offentlighet” (s 234) Här ser man tydligt hur oerhört viktig lärarens roll som ledare och ordförande är. Sällan tar elever tag i sina demoner på egen hand utan måste handledas. Detta kan bara göras med hjälp av en pedagogiskt utbildad person som tar hänsyn till alla typer av elever.

Det är alltså av vikt att klasserna minskas så att läraren har en chans att nå ut till varje enskild individ i klassrummet och att de också kan hantera de problem som finns och uppstår. Frågan är bara om alla håller med om detta och om denna länge åtråvärda reformation av skolan är möjlig.

6.2 Vidare forskning

Ämnet talutrymme är intressant och viktigt att belysa. Det finns många aspekter på talets uppgift och förmåga. Främst ges elever möjlighet att klara av framtiden med maktspel och statusfrågor men själva inläringen via talet och kommunikationen i klassrummet är även av stor vikt.

Intressant vore det om man kunde på något sätt pröva olika teorier som behandlar talutrymme och dokumentera detta. Det skulle naturligtvis krävas en del arbete som måste sluta i något större likt en doktorsavhandling. Att arbeta fram en lösning på ett sådant här sätt är angeläget för skolans och dagens ungdomars framtid.

Annan intressant forskning skulle kunna vara att titta på mer specifika roller och typer av elever. Ju större inblick, desto större kontroll och genom att grundligt gå igenom elevuppbyggnader i klasser och deras komplexitet så kan nog lösningar hittas. Detta skulle naturligtvis kräva ett jättearbete och förmodligen flera år av forskning.

6.3 Sammanfattning

Jag tittade först och främst på varför tal är viktigt och hur det påverkar eleven i inläringen. Sedan gick jag igenom vad andra forskare skrev om ämnet talutrymme. Det jag då stötte på var en mängd olika undersökningar om hur talutrymmet ser ut i en mängd olika kontexter, men få hade kommit fram till en lösning. Antagligen är kärnan till problemet så pass komplex att ingen vågar sig på att försöka knäcka den.

Det som då har framkommit ur min undersökning är det faktum att svaga elever inte får ta utrymme och inte heller ges utrymme. Det är i regel lärarens fel och detta missgynnar förmodligen starkt de svaga eleverna. Samtidigt ger det mycket större talutrymme för de starka eleverna en förstärkning som kan betyda en mängd positiva saker men det svåra ligger i att hitta balansen så att alla elever och lärare drar fördel av klassrumsklimatet.

Slutligen kan jag konstatera att talet är viktigt och att det är vitalt att kunna behärska det för sin egen del och för framtidens behov. Vi som lärare lär ju trots allt upp morgondagens ledare och vuxna medborgare.

7. Käll- och litteraturförteckning

7.1 Tryckta källor

Christiansen Irene, Jacobsen Bo, Jespersen Sand Christina, 2004, *Möt eleven: Lärarens väg till demokrati i klassrummet*, studentlitteratur, Lund

Dysthe Olga, 2005, *Det flerstämmiga klassrummet: Att skriva och samtala för att lära*, studentlitteratur, Lund

Einarsson Charlotta, 2002, *Gruppobservationer, teori och praktik*, Studentlitteratur, Lund

Einarsson Jan, Hultman G, Tor, 2001, *God morgon pojkar och flickor: Om språk och kön i skolan*, Liber, Malmö

Säljö Roger, 2000, *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*, Prisma, Stockholm

Wahlström O, Gunilla, 1995, *Begåvade barn i skolan: Duglighetens dilemma?*, Liberutbildning, Stockholm

7.2 Elektroniska källor

www.skolverket.se – Läroplanen Lpf 94

<http://selenius.se/guc/piaget.pdf>